

Економіка та управління підприємствами

УДК 338.431.2

Пилипенко Надія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

Пилипенко Надежда Николаевна

кандидат экономических наук, доцент

Сумский национальный аграрный университет

Pylupenko Nadiia

PhD in Economics, Associate Professor

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0000-0002-1064-389X

Прядка Сніжана Ігорівна

слухач магістратури

Сумського національного аграрного університету

Прядка Снежана Игоревна

слушатель магистратуры

Сумского национального аграрного университета

Pryadka Snizhana Igorivna

Undergraduate of the

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0000-0002-0050-8264

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНО-
БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПІДПРИЄМСТВА
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКИ-
БЕЗОПАСНОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО
ПРЕДПРИЯТИЯ**

COMPETITIVENESS AS A FACTOR OF ECONOMIC AND SAFE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE

Анотація. У статті розглянуто сутність конкурентоспроможного безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. Проведено аналіз теоретичних підходів до визначення досліджуваних категорій. Економічно-безпечний розвиток передбачає як високий рівень економічної безпеки, так і забезпечення стійких темпів конкурентоспроможного розвитку в подальшому. Основними рисами є: стійкість, конкурентоспроможність та здатність до розвитку. Конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства полягає у здатності використовувати свій потенціал ефективніше від своїх конкурентів та пристосовуватися до змін ринкового середовища. На формування конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарського підприємства чинять вплив як зовнішні, так і внутрішні фактори. Запропоновано враховувати особливості діяльності сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання при розробці стратегії підвищення конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічно-безпечного розвитку. Також доцільним буде врахування рівня якості сільськогосподарської продукції. В умовах загострення конкуренції та виникнення на аграрному ринку двох типів підприємств: агрохолдингів та невеликих сільськогосподарських підприємств, які мають недостатній рівень забезпеченості виробничими ресурсами, джерелом економічно-безпечного розвитку для невеликих сільськогосподарських підприємств може стати кооперація. Для сільськогосподарського підприємства найбільш доцільним буде здобуття конкурентних переваг заснованих на внутрішніх конкурентних перевагах, тобто, домінування серед підприємств галузі по витратах виробництва, що буде виражатися через нижчу собівартість, ніж у інших підприємств

галузі. Основними напрямками забезпечення конкурентоспроможного економічно-безпечного розвитку сільськогосподарських підприємств можуть бути: запровадження у виробництво інноваційних технологій, підвищення продуктивності праці, ефективна диверсифікація виробництва. Тобто, для досягнення конкурентних переваг підприємству слід орієнтуватися на ефективне використання внутрішніх ресурсів, які в подальшому складуть основу економічно-безпечного розвитку підприємства.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, економічна безпека підприємства, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, економічно-безпечний розвиток, конкурентні стратегії.

Анотація. В статті розглянуто сутність конкурентоспроможного безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. Проведено аналіз теоретичних підходів до визначення досліджуваних категорій. Економічно безпечне розвиток передбачає як високий рівень економічної безпеки, так і забезпечення стійких темпів конкурентоспроможного розвитку в подальшому. Основними рисами є: стійкість, конкурентоспроможність і здатність до розвитку. Конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства полягає в здатності використовувати свій потенціал ефективніше своїх конкурентів і адаптуватися до змін ринкової середовища. На формування конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарського підприємства впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Представлено врахувати особливості діяльності сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання при розробці стратегії підвищення конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічно безпечного розвитку. Також цільовим буде врахування рівня

качества сельскохозяйственной продукции. В условиях обострения конкуренции и возникновения на аграрном рынке двух типов предприятий: агрохолдингов и небольших сельскохозяйственных предприятий, имеющих недостаточный уровень обеспеченности производственными ресурсами, источником экономически безопасного развития для небольших сельскохозяйственных предприятий может стать кооперация. Для сельскохозяйственного предприятия наиболее целесообразным будет получение конкурентных преимуществ, основанных на внутренних конкурентных преимуществах, то есть, доминирование среди предприятий отрасли по издержкам производства, что будет выражаться через более низкую себестоимость, чем у других предприятий отрасли. Основными направлениями обеспечения конкурентоспособного экономически безопасного развития сельскохозяйственных предприятий могут быть: внедрение в производство инновационных технологий, повышение производительности труда, эффективная диверсификация производства. То есть, для достижения конкурентных преимуществ предприятию следует ориентироваться на эффективное использование внутренних ресурсов, которые в дальнейшем составят основу экономически безопасного развития предприятия.

Ключевые слова: *сельскохозяйственное предприятие, экономическая безопасность предприятия, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, экономически безопасное развитие, конкурентные стратегии.*

Summary. *The article considers the essence of competitive safe development of an agricultural enterprise. The analysis of theoretical approaches to the definition of the studied categories is carried out. Economically safe development implies both a high level of economic security*

and ensuring sustainable rates of competitive development in the future. The main features are: sustainability, competitiveness and ability to develop. The competitiveness of an agricultural enterprise lies in its ability to use its potential more effectively than its competitors and to adapt to changes in the market environment. The formation of competitive development of an agricultural enterprise is influenced by both external and internal factors. It is proposed to take into account the features of the agricultural enterprise in modern economic conditions when developing a strategy to increase competitiveness in the context of ensuring economically safe development. It will also be appropriate to take into account the level of quality of agricultural products. In the face of increased competition and the emergence of two types of enterprises on the agricultural market: agricultural holdings and small agricultural enterprises with insufficient levels of production resources, cooperation can become a source of economically safe development for small agricultural enterprises. For an agricultural enterprise, it would be most appropriate to obtain competitive advantages based on internal competitive advantages, that is, the dominance of production costs among enterprises in the industry, which will be expressed through lower costs than other enterprises in the industry. The main directions of ensuring competitive economically safe development of agricultural enterprises can be: introduction of innovative technologies in production, increase in labor productivity, effective diversification of production. That is, to achieve competitive advantages, the enterprise should focus on the efficient use of internal resources, which in the future will form the basis of the economically safe development of the enterprise.

Key words: *agricultural enterprise, economic security of the enterprise, competitiveness, competitive advantages, economically safe development, competitive strategies.*

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки є галуззю, яка найбільш потерпає від впливу негативних факторів: природних катаклізмів, глобалізації та загострення конкуренції, неефективного державного регулювання, макроекономічної та політичної нестабільності. Це все створює систему загроз для сільськогосподарських підприємств та може призвести до зниження рівня їх економічної безпеки. Запобігти цьому можна лише шляхом проведення заходів, спрямованих на протидію негативним впливам загроз. Для безпечного розвитку сільськогосподарських підприємств, вирішального значення набуває проблема забезпечення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вирішенням проблеми забезпечення стійкого безпечного розвитку підприємств та проблеми підвищення конкурентоспроможності займалися такі вчені: В. Бойко, І. Боришкевич, В. Гавриш, О. Бескорса, Ю. Іванов, О. Іванова, В. Ільїн, В. Копьонкіна, Ж. Крючкова, С. Марущак, К. Мельник, О. Непочатенко, П. Орлов, В. Перебийніс, В. Пилипенко, Н. Пилипенко, М. Портер, О. Прокопенко, О. Прокопчук, С. Пташник, Н. Стельмашук, О. Талавирия, В. Ткачук, Г. Єфімова, О. Тулуб, І. Феофанова, Л. Феофанов, М. Яремова, Т. Янковець, О. Яценко та ін.

Формулювання цілей статті. Однак, незважаючи на суттєві наукові здобутки подальшого розвитку потребують питання визначення сутності та ролі конкурентоспроможності у системі забезпечення економічно-безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. Метою статті є подальший розвиток теоретичних положень та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства на основі підвищення його конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим завданням будь-якої економічної системи є забезпечення сталого розвитку. Економічний

розвиток вченими визначається як процес якісних і кількісних змін [1]. Ряд економістів пов'язують розвиток системи з її стійкістю, в той час як інші стверджують, що самі слова «стійкий» і «розвиток» суперечать один одному [2; 3]. Огляд економічної літератури дозволяє виділити існування багатьох підходів до визначення економічної стійкості суб'єкта: стан рівноваги; здатність оптимально використовувати свій потенціал; здатність не відхилятися від свого статичного або динамічного стану; стан, при якому зберігається здатність ефективного функціонування і стабільного прогресивного розвитку [2; 4; 5]. Економічна безпека тісно взаємопов'язані. Розвиток є наслідком протиріччя між намаганням системи зберегти свою стійкість та прагненням до постійного розвитку. Економічна безпека є однією із найважливіших чинників формування умов для стійкого розвитку підприємства. Економічний розвиток неможливий без забезпечення конкурентоспроможності. Якщо підприємство не розвивається, у нього знижуються можливості до виживання та здатність протистояти загрозам [6; 7; 8]. Таким чином можна вести мову про безпечний розвиток підприємства. Безпечний розвиток визначається як безупинний процес, результативність якого залежить від здатності підприємства мати високий рівень економічної безпеки, що означає протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім загрозам [9]. Основними характеристиками безпечного розвитку підприємства є стійкість, конкурентоспроможність та здатність до розвитку.

В економічній літературі єдиний підхід до визначення категорії «конкурентоспроможність» відсутній. Конкурентоспроможність – це складне багатоаспектне поняття, що характеризує силу підприємства і здатність вигравати в конкурентній боротьбі. Тобто, це здатність використовувати свій потенціал ефективніше від своїх конкурентів та пристосовуватися до змін ринкового середовища [10]. Конкурентоспроможність на рівні підприємства пов'язують з факторами,

які формують систему конкурентного середовища. Ці фактори умовно можна поділити на фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. На нашу думку, до зовнішніх факторів відносяться: державна політика стосовно підтримки підприємств, кон'юнктура ринку, тенденції розвитку науково-технічного прогресу в даній галузі, тип конкуренції на даному ринку (вплив конкурентів, покупців та постачальників), економічна та політична стабільність. Внутрішніми факторами є: потенціал підприємства, організація виробництва, маркетинг та політика збуту, технології виробництва, технічна досконалість та цінова привабливість товару. Конкурентоспроможність підприємства характеризується комплексом показників, які визначають його становище на певному ринку [11; 12].

Конкурентоспроможність та здатність до розвитку знаходять своє відображення у конкурентних перевагах. Вперше поняття «конкурентна перевага» було досліджене М. Портером, який визначає конкурентну перевагу як перевагу підприємства в певній сфері виробництва благ при порівнянні з іншими конкуруючими підприємствами [13]. Стельмащук Н.А. конкурентну перевагу розглядає у взаємозв'язку із набором системоутворюючих, різноспрямованих факторів, що визначають її стійкість та ефективність [14]. Таким чином, більшість науковців погоджуються з тим, що конкурентна перевага характеризується в основному такими ознаками, як: порівнянність – виявляється лише при порівнянні кількох підприємств; адаптивність – можливість пристосування та динамічність – можливість змінюватися [15; 16].

Сутність та взаємозв'язок понять «економічно-безпечний розвиток», «конкурентоспроможність», «економічна безпека» наведені на рис.1.

Рис. 1. Взаємозв'язок конкурентоспроможності та економічно безпечного розвитку

Джерело: розроблено авторами

Досягненню конкурентоспроможності має передувати вчасна та достовірна оцінка фактичної позиції. Це дасть змогу визначити проблеми та зміцнити свої конкурентні позиції [17]. Аналіз літературних джерел засвідчив відсутність єдиного методичного підходу до оцінювання конкурентоспроможності. Дискусійним також є питання, які саме чинники необхідно брати за основу при оцінці [6; 11]. Для аграрних підприємств доцільно використовувати такі методи, які б враховували специфіку сільськогосподарського виробництва та рівень якості сільськогосподарської продукції [18].

В сучасних умовах господарювання конкурентними перевагами сільськогосподарських підприємств повинні бути: виробничі переваги; ринкові переваги; фінансові переваги; кадрові переваги [19]. Враховуючи стрімкий розвиток сучасного ринку, основними напрямками забезпечення

конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств можуть бути: проведення наукових досліджень та технологічних розробок; виведення продукції на міжнародні ринки; залучення ефективних інвесторів. [20]. Вчені вважають, що невеликі підприємства, повинні застосовувати конкурентну стратегію виживання на основі кооперування з іншими подібними підприємствами. У багатьох країнах Європи кооперативна форма є домінуючою. Насамперед це стосується переробки молока, м'яса, овочів, фруктів [21]. В умовах загострення конкуренції та виникнення на аграрному ринку двох типів підприємств: агрохолдингів та невеликих сільськогосподарських підприємств, які мають недостатній рівень забезпеченості виробничими ресурсами, кооперація для невеликих сільськогосподарських підприємств може стати джерелом економічно-безпечного розвитку. Для забезпечення конкурентних переваг слід здійснювати формування собівартості за низьковитратним принципом. Це можливо досягти за рахунок ефективного використання наявного економічного потенціалу, запровадження у виробництво інноваційних технологій, підвищення продуктивності праці, ефективної диверсифікації виробництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, економічно безпечний розвиток забезпечується сукупністю внутрішніх чинників. Одним із найважливішим із чинників є конкурентоспроможність, врахування можливого впливу якої та вжиття відповідних заходів забезпечить ефективний та безпечний розвиток як окремим суб'єктам господарювання, так і галузі в цілому. Для сільськогосподарського підприємства найбільш доцільним, і практично єдиним, буде здобуття конкурентних переваг заснованих на внутрішніх конкурентних перевагах, тобто, домінування серед підприємств галузі по витратах виробництва, що буде виражатися через нижчу собівартість, ніж у інших підприємств галузі. Тобто, для досягнення конкурентних переваг

підприємству слід орієнтуватися на ефективне використання внутрішніх ресурсів, які в подальшому складуть основу економічно-безпечного розвитку підприємства.

Література

1. Талавиря О.М. Теоретико-методологічні підходи економічного аналізу розвитку підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. Серія «Економіка». Вип. 1 (45). Т.2. С. 278-280.
2. Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению: монография / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. Польша: «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. 474 с.
3. Феофанова І. В. Фінансова гнучкість як фактор фінансової безпеки / Феофанова І. В., Феофанов Л. К. // Бізнес Інформ. 2017. №9. С. 228-232.
4. Копьонкіна В. Д. Сутність економічної стійкості підприємства / В.Д.Копьонкіна // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 11. С.59-61
5. Ткачук В.І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств: монографія / В.І. Ткачук, О.А. Прокопчук, М.І. Яремова. Житомир: «Видавництво «Волинь», 2013. 276 с.
6. Пилипенко Н.М. Конкурентоспроможність як невід'ємна складова забезпечення економічної безпеки підприємства. / Н.М. Пилипенко // Матеріали міжнародної наукової інтернет-конференції «Стан та перспективи розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів». URL: <http://www.reu.chtei-knteu.cv.ua/?p=1283>
7. Audrone Balkyte & Manuela Tvaronavičiene (2010) Perception of competitiveness in the context of sustainable development: Facets of "sustainable competitiveness", Journal of Business Economics and

- Management, 11:2, 341-365. URL: <https://doi.org/10.3846/jbem.2010.17>
8. Pilipenko N.M. Economic security as a dynamic characteristic of an enterprise / Pilipenko N.M. Pilipenko V.V. // Economy and society – 2017 №10. С. 338-342. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/59.pdf
 9. Єфімова Г.В. Планування безпечного розвитку підприємства на основі результатів діагностики рівня його економічної безпеки / Г. В. Єфімова, С. М. Марущак // Економіка: реалії часу. 2013. № 3. С. 43-49.
 10. Пилипенко Н.М. Конкурентоспроможність як фактор інвестиційної привабливості с.-г. підприємств // Вісник СНАУ: серія: економіка і менеджмент. 2010. Вип. 6/2 (42). С. 80-86.
 11. Пилипенко Н.М. Науково-практичні аспекти оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / В. В. Пилипенко, Н.М. Пилипенко // Вісник СНАУ. №.1(67). 2016. С. 73-78.
 12. Cetindamar, D., Kilitcioglu, H. (2013). Measuring the competitiveness of a firm for an award system. *Competitiveness Review: An International Business Journal incorporating Journal of Global Competitiveness*, 23(1): 7–22.
 13. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. К.: Основи, 1998. 390 с.
 14. Стельмащук Н.А. Діагностика конкурентних переваг аграрних підприємств / Н.А. Стельмащук // Сталій розвиток економіки. 2013. № 4. С. 125–132.
 15. Бескорса О. А. Сутність забезпечення конкурентних переваг підприємств / О. А. Бескорса // Вісник Сумського національного аграрного ун-ту: Сер. «Економіка і менеджмент». 2010. Вип. 6/1 (41). С. 85-93.
 16. Іванов Ю. Б. Конкуренвні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : монографія / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова.

Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. 352 с.

17. Непочатенко О. О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко, С. А. Пташник, К. М. Мельник // Економіка АПК. 2016. № 12. С. 33-36.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_12_6
18. Крючкова Ж. В. Методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. Агросвіт. 2016. № 7. С. 41-46. URL: www.agrosvit.info/pdf/12_2016/7.pdf
19. Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: у 3-х томах: Том 2: Теоретико-методологічні основи конкурентоспроможності: [монографія] / [В.І. Гавриш, О.М. Яценко, В.І. Перебийніс, ін.]; за заг. ред. В.С. Ніценка, О.В. Захарченка, М.А. Зайця. Одеса: ВМВ, 2015. 174 с.
20. Боришкевич І.І. Стратегічні напрями забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2017. Вип. 12. Т.1 С. 6-11.
21. Ільїн В.Ю. Конкурентні переваги аграрних підприємств з позицій міжнародного поділу праці / В.Ю. Ільїн // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Полтава : ПДАА. 2012. Вип. 2 (5), Т. 2. С. 129-134.

References

1. Talavyrja, O.M. (2015). Teoretyko-metodologichni pidkhody ekonomichnogo analizu rozvytku pidpryjemstva. // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho universytetu. Serija «Ekonomika». 1 (45). T.2. P. 278-280.
2. Ustojchyvye razvytye predpryatyja, reghyona, obshhestva: ynnovacyonnye podkhody k obespechenyu (2014). Editor O. V.

- Prokopenko. Poljska: «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 474 p.
3. Feofanova, I. V. & Feofanov, L. K. (2017). Finansova ghnuchkistj jak faktor finansovoji bezpeky. *Biznes Inform.* 9, P. 228–232.
 4. Kopjonkina, V. D. (2016). Sutnistj ekonomichnoji stijkosti pidpryjemstva. *Investycji: praktyka ta dosvid.* 11, P. 59-61.
 5. Tkachuk, V.I., Prokopchuk, O.A. & Jareмова, M.I. (2013). Ekonomichna bezpeka ta stijkistj siljsjkoghospodarsjkykh pidpryjemstv. *Zhytomyr: «Volynj»*, 276 p.
 6. Pylypenko, N.M. (2018). Konkurentospromozhnistj jak nevid'jemna skladova zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva. *Materialy mizhnarodnoji naukovoji internet-konferenciji «Stan ta perspektyvy rozvytku oblikovo-analitychnogho zabezpechennja upravlinnja pidpryjemnycjkoju dijaljnistju v umovakh jevrinteghracijnykh procesiv»*. URL: <http://www.reu.chtei-knteu.cv.ua/?p=1283>
 7. Audrone Balkyte & Manuela Tvaronavičiene (2010) Perception of competitiveness in the context of sustainable development: Facets of “sustainable competitiveness”, *Journal of Business Economics and Management*, 11:2, 341-365. DOI: <https://doi.org/10.3846/jbem.2010.17>
 8. Pylypenko, N.M. & Pylypenko, V.V. (2017). Economic security as a dynamic characteristic of an enterprise. *Economy and society.* 10, P.338-342. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/59.pdf
 9. Jefimova, Gh.V. & Marushhak, S. M. (2013). Planuvannja bezpechnogho rozvytku pidpryjemstva na osnovi rezuljtativ diaghnostyky rivnja jogho ekonomichnoji bezpeky. *Ekonomika: realiji chasu.* 3, P. 43-49.
 10. Pylypenko, N.M. (2010). Konkurentospromozhnistj jak faktor investycijnoji pryvablyvosti s.-gh. *Pidpryjemstv. Bulletin of Sumy NAU: serija: ekonomika i menedzhment.* 6/2 (42). P.80-86.
 11. Pylypenko, V.V. & Pylypenko, N.M. (2016). Naukovo-praktychni aspekty ocinky konkurentospromozhnosti siljsjkoghospodarsjkykh pidpryjemstv.

- Scientific and practical aspects of the assessment of the competitiveness of agricultural enterprises. Bulletin of Sumy NAU. 1(67). P.73-78
12. Cetindamar, D. & Kilitcioglu, H. (2013). Measuring the competitiveness of a firm for an award system. *Competitiveness Review: An International Business Journal incorporating Journal of Global Competitiveness*, 23(1): P. 7–22.
 13. Porter, Majkl E. (1998). *Strateghija konkurenciji / Per. z anghl. A. Olijnyk, R. Skiljsjkyj. K.: «Osnovy». 390 p.*
 14. Steljmashhuk, N.A. (2013). Diaghnostyka konkurentnykh perevagh aghrarnykh pidpryjemstv. *Stalyj rozvytok ekonomiky*. 4, P. 125–132.
 15. Beskorsa, O. A. (2010). Sutnistj zabezpechennja konkurentnykh perevagh pidpryjemstv. *Bulletin of Sumy NAU: serija: ekonomika i menedzhment*. 6/1 (41). P. 85-93.
 16. Ivanov, Ju. B., Orlov, P. A. & Ivanova, O. Ju. (2008). *Konkurentni perevaghy pidpryjemstva: ocinka, formuvannja ta rozvytok. Kharkiv.: ВД «ИЖЕК», 352 p.*
 17. Nepochatenko, O. O., Ptashnyk, S. A. & Meljnyk, K. M. (2016). Teoretychni aspekty konkurentospromozhnosti siljsjkoghospodarsjkykh pidpryjemstv. *Ekonomika APK*. 12, P. 33-36.
 18. Krjuchkova, Zh. V. (2016). Metodychni pidkhody do vyznachennja rivnja konkurentospromozhnosti aghrarnykh pidpryjemstv. *Aghrosvit*. 7, P. 41-46. URL: www.agrosvit.info/pdf/12_2016/7.pdf
 19. Ghavrysh, V.I., Jacenko, O.M., Perebyjnis, V.I., and all (2015). *Konkurentospromozhnistj pidpryjemstv v umovakh rynkovoji ekonomiky: u 3-kh tomakh: Tom 2: Teoretyko-metodologhichni osnovy konkurentospromozhnosti*. Ed. V.S. Nicenko, O.V. Zakharchenko, M.A. Zajecj. Odesa: VMV, 174 p.
 20. Boryshkevych, I.I. (2017). *Strateghichni naprjamy zabezpechennja konkurentospromozhnost siljsjkoghospodarsjkykh pidpryjemstv*. Visnyk

Kam'janecj-Podiljsjkogho nacionaljnogho univrsytetu imeni Ivana Oghijenka. Ekonomichni nauky. 12. T.1. P.6-11.

21. Iljin, V. Ju. (2012). Konkurentni perevaghy aghrarnykh pidpryjemstv z pozycij mizhnarodnogho podilu praci. Naukovi praci Poltavskojji derzhavnoji aghrarnoji akademiji. Poltava : PDAA. 2 (5). T. 2. P. 129-134.